

1. Soldattorpet

Soldattorpet speglar tiden vid sekelskiftet 1900. Soldaten tilldelades en bit mark av rotebönderna och där odlade familjen för att överleva. I köksväxtlandet växer potatis, rotfrukter, bondböna och pepparrot i en fyraårig växtföljd. Doftande växter såsom åbrodd odlas till kyrkbuketten. Rabarber och pepparrot är insamlade från Lindesberg och ingår i museets klonarkiv.

Vid torpet växer flera krusbärsbuskar som är insamlade från länet. Fram till sekelskiftet 1900 fanns det fler sorter av krusbär än av vinbär.

Fruktträdgården vid torpet är nog den första fruktträdgård som anlagts utan att veta vilka sorterna är. Här finns päron- och äppelträd som har samlats in från övergivna torp i Västmanland. När träden bär frukt har vi möjlighet att bestämma om det är en inympad sort eller en frösådd.

2. Byskolan

Vid Råsbo skola kan du se hur en skolträdgård kunde se ut på 1910-talet. Trädgårdsodling var en viktig del i barnens uppfostran. Vid skolan finns idag växter som kommer från skolans ursprungliga plats i Råsbo som den sibiriska ärtbusken, syrenen och rosen 'Agatha'. Men hur såg egentligen skolträdgården ut? Tidigare elever som gick i skolan i början av 1900-talet minns mest potatislandet och de sibiriska ärtbuskarna.

Barnens köksväxtodling är inspirerad av litteratur från sekelskiftet 1900 om hur skolträdgårdar kunde se ut. Barnen som gick i skolan 1913 har blivit statister i nutidens odling och vid varje odlingsbädd sitter en skylt med deras namn. På fotot från 1913 står barnen framför staketet till skolområdet tillsammans med fröken Ellen Skagerlind. I köksväxtlandet hittar du äldre sorter som finns i prislistor från början på 1900-talet.

3. Bondgården

Vid bondgården visas tiden kring 1850, innan laga skiftet. Gårdarna låg ofta tätt ihop i byn, det fanns många byggnader och oftast ingen plats att odla på i direkt anslutning till husen. Kålgård, humlegård och trädgård (fruktträdgården) låg utanför bondgården och kunde ägas gemensamt av byn. Gårdar kallades de eftersom de var inhägnade som skydd mot de frigående betesdjuren.

På mangården står vårdträdet mitt på gårdsplanen. Folket som bodde på bondgården trodde att trädet hade kraft att skydda mot olycka. I kålgården finns grödor som kan ha odlats på bondgårdar i Västmanland vid 1850-talet. Här hittar du perenna grönsaker och örter såsom piplök och pepparrot. Det finns också bland annat kålrot, ärter och schalottenlöken 'Margit Olivia'. Sedan år 1900 eller ännu tidigare har den gått i arv på kvinnosidan och vandrat från Tortuna till Orresta. Den är en form av potatislök, som var vanlig innan den gula löken kom som sättlök.

4. Kolonistugans trädgård

Redan i slutet av 1800-talet fanns kolonionråden i Sverige. Dessa gav stadens arbetare bland annat möjlighet till vistelse i det gröna, ett ökat socialt liv samt tillfälle att dryga ut hushållet med egenodlade grönsaker, frukt och bär.

Museets koloniträdgård är under utveckling men stugans inredning och dess odlingar ska visa en kolonimiljö från 1950-talet. Förutsättningarna hade förändrats sedan sekelskiftet. Levnadsstandarden hade höjts och trädgården skulle även ge tillfälle till avkoppling. Gräsmatta och odling av fleråriga prydnadsväxter blev vanligare på kolonin. Grönsaker kunde köpas billigt i butik. Fördelningen nyttoträdgård respektive prydnadsträdgård varierade dock mellan olika kolonionråden.

5-7. Stads kvarteret

Stads kvarteret med torget, gurklandet, Tenngjutaregården med borgarträdgården samt arbetarbostaden med sin bakgård visar en bild av en västmanländsk stad runt sekelskiftet 1900.

5. Gurkodling

I stads kvarteret finns förstas "Västerås-gurka". I Västerås har gurka odlats sedan 1700-talet. Stadens gurkodlare blev så bra på detta, både med odling och med inläggningar, så att staden kom att ge namn åt hela gruppen frilandsgurkor.

6. Borgarträdgården

Detta är den borgerliga familjens lustträdgård runt sekelskiftet 1900. Familjen bor på övervåningen i Tenngjutaregården. Trädgården är deras finrum fast utomhus, så här är fullt av prydnadsväxter. Här satt Västerås borgerskap och drack punsch och njöt av sin blomsterträdgård. Trädgården är anlagd enligt den tyska stilen som kom i mitten på 1800-talet. Symmetri och färgprakt var viktigt liksom prydnader såsom spegelklot och trädgårdssnäckor. Många av växterna du ser i trädgården är insamlade från länet.

7. Torgrundeln

Torgrundeln är en så kallad tapetgrupp som var modern från mitten av 1800-talet. Exotiska växter och färgstarka sommarblommor var mycket populära. De arrangerades i rabatter med mönster efter den tidens mattor eller tapetmönster. Mönstret du ser kommer vanligtvis från 1800-talets trädgårdslitteratur och växtvalet baseras huvudsakligen på det sortiment som fanns för drygt hundra år sedan.

8. Potager

Museets potager är en trädgårdsmiljö som inte är styrd av någon speciell tidsepok. I flera av bäddarna blandas ettåriga sommarblommor med växter ur vår levande samling. Här finns också vårt klonarkiv med växter insamlade från Västmanland inom Programmet för odlad mångfald. I pumpatunneln kan du smyga under blad av bland annat pumpa, bönor och humle. I insekshotellet kan solitärbin lägga sina ägg och hitta nektar och pollen i rabatterna bredvid.

10. Herrgården

Möt bruksherrgården från Hallstahammar genom att vandra upp genom lindallén. Allén består av 17 Hesselbyholmslindor och en parklind. Den planterades 1926, två år innan herrgården sattes upp. Lindarna skänktes av Axel Ridderstolpe på Fiholm.

Trädgården kan delas upp i två skilda trädgårdsideal; barocken och den engelska parken. De tuktade ligusterhäckarna och raka linjer på grusgångar och i lindallén är barocka element. Skogsbacken på herrgårdens östra sida är början till en engelsk park. Idag finns där ett lusthus, ett dass och några stigar.

Vid herrgården i Hallstahammar odlades frukt sedan minst 1747 fram till 1960-talet. På museet växer idag 15 fruktträd som är gjorda av ympris från de träden. När träden bär frukt har vi möjlighet att bestämma vilken sort det är.

Levande samling av växter

På museet finns ca 250 olika insamlade kulturväxter i trädgårdsmiljöerna som har samlats in under de senaste 20 åren. Växterna kommer från bondgårdar, torpställen och stadsmiljöer i Västmanland. Museet är också lokalt klonarkiv inom Programmet för odlad mångfald, Pom för ca 40 växter som samlats in i landskapet Västmanland. Tillsammans med djuren utgör växterna en levande samling. Byggnaderna, föremålen, djuren och växterna bildar en helhet. Precis som föremålen i husen är växterna museiföremål som måste vårdas och hållas vid liv. Växterna har en funktion att fylla, en historia att berätta och är en lokal genbank.

Scanna koden och läs mer om trädgårdarna på museet.

Vallby Friluftsmuseum

Vallby Friluftsmuseum i Västerås är ett av Västmanlands mest populära besöksmål. Museet grundades 1921 för att visa upp ett Västmanland i smått, och drivs idag av Västerås Stad.

Här finns ett 50-tal byggnader som är hitflyttade från hela länet. Museet satsar på att återskapa och visa så kompletta och genuina miljöer som möjligt, från 1600-talet till sena 1900-talet. Museimiljöerna visar hur människor i Västmanland förr bodde och arbetade, vilka djur som fanns på gårdarna och vilka grödor man odlade.

Museet arbetar med bevarande av levande samlingar av lantrasdjur och kulturväxter. Museet är genbank för ett flertal utrotningshotade husdjursraser som gestrikefår, gotlandskanin, jämtget och linderödssvin. I museets trädgårdar och odlingar finns flera hundra kulturväxter, insamlade från Västmanland.

Årligen arrangeras program såsom midsommarfirande, Levande museum, Höstfest, Jul på Vallby samt konserter, teater och kurser.

Läs mer om museets historia, verksamhet och aktuella program på vår hemsida.

Öppettider

Museiområdet och restaurangen har öppet alla dagar året om. Aktuella öppettider finns på vår hemsida.

Kontakta oss

Telefon 021-39 80 70
E-post vallby.friluftsmuseum@vasteras.se
Besöksadress Skerikesvägen 2, Västerås

Mer information

Hemsida www.vallbyfriluftsmuseum.se
Instagram [vallbyfriluftsmuseum](https://www.instagram.com/vallbyfriluftsmuseum)
Facebook Vallby Friluftsmuseum

Version 2023

Foto: Levina Lundberg, Maria Löfgren, Nina Larsen

Trädgårdskarta

